

R854A
1217

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי
מחלקת ההשאלה - טל' : 02-6585004

000203685974

3טע אויפלאגע.

סאציאליסטישע ארבייטער ביבריאטעק.

הגדה של פסח

על פי נוסח חדש.

פרייז 5 סענא.

ארויסגעבען פון דעם

סאציאליסטישען בראשורען פערואלסוננס-ראטה, ניו יארק.

"Arbeiter Zeitung," 138 East Broadway, N. Y.

סאציטאט/1861 יאר אונזער באשטאן פון אמעריקא

הגדה של פסח

על פי נוסח חדש.

ארויסגעגעבן פון דעם „פערזאנלעכע דאטא“ פון בראשורען
פון דיא אידיש שפרעכענדע סעקציאנען ס. א. פ.
פון נאדדאמערקא.

ניו-יאָרק.

1896.

RS^o 54A 7277

296.789.7

בעזר חמץ

—o—

מען קומט אהיים פון דער ארבייט ביי נאכט, מען צינד'ט אן א שטיקעל ליכט, מען זוכט אפ'ן טיש, און אונטער'ן טיש, אין אייוועלע, און אונטער'ן אייוועלע, אויף דיא פאליצעס, און אונטער דיא פאליצעס, און אין אלע ווינקעלעך, אפשר האט זיך ערגעץ וואו פארוואלגערט א שטיקעל חמץ... צו פערברייבען דעם הונגער. געפינט מען ניט — נעהמט מען דעם קולאק צוקאפען און מען לייגט זיך שלאפען. געפינט מען אבער צופעליג יא, דאן זאגט מען „כל חמירא וחמירא דאיכא פרשותי“ און מען עסט דאס אויף בנשימה אחת וויא דיא עשרת בני הסן, און עס בלייבט ניט איבער א פיצל, און דאן זאגט מען:

הא לחמא עניא, אט אזוי עסט מען און אזוי ווערט מען פערשווארצט אויף דער וועלט. דעם גאנצען טאג הארעוועט מען, און אז מען קומט ביי נאכט צו הויז, איז ניטא וואס איבער צו בייסען. דיא ווייב שלאפט. דיא קינדער שלאפען. האבען זיי שוין גיגעסען? ווער ווייס? געפינט מען עטוואס אין אייוועלע — איז דאס עסען קאלט און איבערגישטאנען — נור א בויף-ווייטאג אָך-אָך... השתא הבא, איצטער האלט דאס אזוי ווייט, לשנה הבאה — ווייס דער טייוויל וויא עס וועט זיין....

(כאן הבן שואל)

טאטע, איך וועל ביי דיר פרעגען פיר קשיות:

מה נשתנה, מיט וואס זיינען מיר אנדערס פון שמואל דעם פאבריקאנט, פון מאיר דעם באנקיר, פון זרח דעם מלוה, פון ר' טודרוס דעם רב? זיי טהוען גאר ניט אזוי האבען צו עסען און צו טרינקען, סיי ביי טאג סיי ביי נאכט, האטש הונדערט מאָל, און מיר הארעווען מיט אלע אונזערע כחות דעם גאנצען טאג, און ביי נאכט האבען מיר ניט צו עסען אפילו איין מאָל אויף ניט? זיי האבען גרויסע פאלאצען, אויסגעפוצט און איינגעריכטעט מיט אלע ווינאָדעס, פיעל שיינע צימערין שטייען גאר ביי זיי ליידג, און מיר ליגען צוזאמען געשטימט אין א לאך און מען וויל אונז פון דאנען אויף ארויסווארפען?

זיי טהוען גאר ניט און טראָנען דיא טהייערסטע קליידער, און מיר האָרעווען וויא אַקסען און האָבען ניט א העמד ביין לייב ?

זיי עסען אַפ א גוטען מיטאָג, טרינקען א גוטע גלאָז וויין און לייגען זיך שלאָפען אין א ווייכע, וואַרעמע בעט, און מיר זיינען „כלנו מסובין“ — מיר שפּאַרען זיך גאר צו א וויילינקע אויף א סיעניק פון שטרוי, כדי מיר זאָלען צאלד ווידער אויפשטיין צו דער אַרבייט ?

טאַטע, ענטפער מיר א תירוץ אויף אלע פיער קישיות.

(דער טאַטע פערטראַכט זיך א וויילע, קראַצט זיך דיא פאַזילניצע, דערנאָך ענטפערט ער):
דער תירוץ, מיין קינד, איז אזוי:

עבדים היינו לפרעה במצרים, קנעכט, שקלאפען זיינען מיר גיווען ביי פרעה'ן אין מצרים, און האָבען גיקנאַטען ליים, גיברענט ציגעל, גיבויט שטעדט, און געהאַרעווט וויא אַקסען. דאמאָלס אָבער האָבען מיר נאָך געהאַט א גאָט, וואָס האָט מיטלייד גיהאַט מיט דיא אונגליקליכע, האָט ער אונז דורך געוואלט בעפרייט פון דער קנעכטשאַפט; היינט אָבער... היינט האלט גאָט מיט דיא רייכע, גאר זיי אליין האָבען א גאָט, דען אום א גאָט צו האָבען מוז מען בעצאָהלען געלד, און פון וואנען זאָלען מיר, אַרימע אַרבייטער, געהמען געלד? היינט קענען מיר אויף גאָט ניט האָפען אז ער זאָל אונז בעפרייען. היינט האָבען מיר אויף זיך טויזענדער פרעה'ס, וועלכע מאַטערען אונז, וועלכע געהמען פון אונז אַרויס אונזערע כחות און צו וועלכע מיר זיינען פערקויפט „אנו ובנינו ובני בנינו“. מיר דאַרפען זיך איצטער דערמאָנען מיט ליעבע און זעהנוכט אן יציאת מצרים מבית עבדים און ריידען ארום דעם וויא טאָג אזוי נאכט, און דערציילען צו אונזערע קינדער און קינדס-קינדער, „וכל המרבה לספר הרי זה משובח“.

מעשה בר' שמואל דעם פאבריקאַנט, בר' מאיר דעם באַנקיר, בר' זרח דעם מלוה, בר' טוררוס דעם רב, וויא דיזע אלע שיינע מענשעלעך זיצען זיך צו זאַמען, טרינקען זיך א גלעזעלע גוטע וויין און קלערען אויף ארום „יציאת מצרים“. דיא מעשה אָבער מיט'ן פראָסטען פשט גיפעלט זיי גאר ניט. שטייטש! — זאָנען זיי — קנעכט מאַכען א בונט און בעפרייען זיך! וואָס איז דאָס פאַר אַיזער גלאַט סתם בונטעווען זיך און בעפרייען זיך? וואו וועלען מיר דען אין דער וועלט אהין קומען? ניין, דער פראָסטער פשט טויג דאָ פאַר אונז גאר ניט, מיר מוזען זוכען אנאָנדער דרש, מיר מוזען זיי קיין צייט ניט געבען דיזען פראָסטען פשט צו פערשטיין. דענסטמאָל שטעלט זיך אוועק ר' שמואל און דרשנ'ט: „כל ימי חייה — הלילות“, דיין גאַנצעס לעבען זאָל גאר זיין ביי נאכט, ביי טאָג אָבער זאָלסטו זיין מיינער מיין קנעכט, מיין שקלאפע, זאָלסטו ביי מיר אַרבייטען אין פאבריק און פערשוואַרצט

ווערען. ר' טודרוס דער רב שטעלט זיך אנדער, פערנלאַצט דיא אויגען צום היממעל, און זאגט: „כל ימי חיך — להביא לימות המשיח“, אַרבייט נארעלע, האָרעווע, ווער פערשוואַרצט; דערפאר אז משיח וועט קומען, וועט דיר זיין גוט, דו וועסט האָבען אַ ליכטיגען גלעדן; אָבער „וחכמים אומרים“, דיא אמת'ע קלוגע מענטשען קומען און זאגען: „ימי חיך — העולם הזה“, דער מענטש לעבט נור איינמאל אויף דיעזער וועלט, און דאָס לעבען דארף ער געניעסען און דארף וויסען, אז ער איז פריי. „למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך“, דו זאָסט גידיינקען אז דו האָסט זיך שוין לאנג בעפרייט פון קנעכטשאפט און דארפסט לעבען אַ מענטשליכעם לעבען.

ברוך המקום, גיבענש זאָל זיין דער אָרט און גיבענש זאָל זיין דיא צייט וואָס האָבען אונז גיגעבען אַט דיזע קלוגע און וואהרע מענטשען, וועלכע עפענען אויף אונזערע אויגען. „כנגד ארבעה בנים דברה תרה“, עס האָנדעלט זיך אום פיער סאָרטען מענטשען, אום פיער קלאַסען: „אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול“.

חכם מה הוא אומר, וואָס זאָגט דער חכם? דער חכם פרענט: „מה הערות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם?“ וואָס זיינען דאָס עפעס פאר גיזעצע וואָס גאָט האָט אייך גיגעבען? וויא? קען דען אַ גאָט געבען אַזעלכע גיזעצע, אז דיא גאנצע מענשהייט זאָל אַרויסנישלעפט ווערען האָרעווענדיג און קוים האָבען מיט וואָס דיא נשמה צו דערהאלטען, און אַ קליינע טהייל זאָל פון זיי אלעס אוועק-נעהמען, און פערשווענדען און אויסבריינגען, און לעבען אין אים פון פערגעניגע?!

רשע מה הוא אומר, דער רשע, דער פאַראַזיט זאָגט: „מה העבודה הזאת לכם“, וואָס איז פאר אייך דיא אַרבייט, פאר וואָס זאָלט איהר טאקי ניט אַרבייטען? אַ מענטש מוז דאָך אַרבייטען, אַ מענטש איז דאָך בעשאפען צום אַרבייטען! „ארבייט מאכט דאָס לעבען זיס!“ אַרבייט, אַרבייט, קינדערלעך! „לכם ולא לו“, נאָר אונז הייסט ער אַרבייטען און פערשוואַרצט ווערן, נאָר אונז, און ער אליין שטעקט אַ פינגער אין קאלטע וואַסער ניט אַריין און לעבט פון אונזערע פראצע! און ווייל ער נעהמט זיך אַרויס פון כלל, איז ער אַ „גופר בעיקר“, ער לייקענט אָפּ דיא פונדא-מענטאלנע ווארהייט, אז אלע מענטשען זיינען גלייך גיבאָרען, און גלויבט ניט אין דיא בעפרייאונג פון דיא מענשהייט; דעריבער האָבען מיר מיט איהם ניט וואָס צו מאַכען „ואף אתה הקהה את שניו“, איהם זאָלסטו נאָר אויסזעצען דיא ציינער און זאָגען: עדיינק, דאָס מיר האָבען זיך שוין אַ מאל בעפרייט פון דעם שקלאפען-הווי, פון מצרים, און מיר וועלען זיך פון דעם היינטיגען יאָך אויף געוויס בעפרייען: — מיר, און ניט ער, דען דיזע שקלאפען-זעלע איז אונזער אמת'ער פיינד; ער וויל יט דיא ערלייזונג און ווייט מווען אינטערנעהן.

תם מה הוא אומר, דער פראסטער, איינפעלטיגער מענש פרענט: „מה זאת?“ וואס גייט דא פאר צווישען אייך? איבער וואס קריגט איהר זיך? וועגן וואס שטרייט איהר? ווארום זאלט איהר ניט אַפּמאַכען אייער עסק אין גוט־מוטה? „ואמרת אליו“, איהם זאלסטו ענטפערן: „בחזק יד“, נור דורך געוואלט זיינען מיר בעפרייט גיוואָרן פון מצרים, און נור דורך געוואלט וועלן מיר זיך אויך איצטער בעפרייען.

וואינא יודע לשאול את פתח לו, ווען איינער ווייט גאר ניט וואס צו פרענען, איהם זאלסטו אליין בקיצור דערציילען דיא גאנצע געשיכטע פון אונזער אַמאָליגע און היינטיגע קנעכט־שאפט און זאלסט איהם אזוי זאָגען:

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, אונזערע אור־אור־עלטערן זיינען אַמאָל גיווען געטצען־דינער, האָבין גיגלויבט אין אלע דומהייטען און האָבען זיך לייכט גילאָזט פארפיהרען. אָבער נאָך פריהער זיינען זיי גאר גיווען ווילד, פלעגן זיך אַרומרייסען און אַרומשלאָגען אַקוראט וויא ווילדע חיות און פלענען גאר פשוט פרעסען איינער דעם אנדערן; דער שטארקערער פלעגט אויפֿפרעסען דעם שוואַכערן. מיט דער צייט אָבער האָט זיך מעהרער ענטוויקעלט דער מענשליכער פערשטאַנד, וועלכער האָט אָנגיפֿאַנגען צו פֿירדען מלחמה מיט דיא ווילדע טהירישע נייגונגען און ניעדריגע תאוות פון דיא מענשען. דענסמאָל האָבען מענשען בעגריפען אז עס איז ניט גוט צו פרעסען מענשענפֿלייש און צו פערשלינגען איינעם דעם אנדערן. דיא טהיערישע נייגונגען זיינען אָבער ביי דיא מענשען נור וועניג שוואַכער גיוואָרן, דער שטארקער פלעגט אזוי וויא פריהער אונטערדריקען דעם שוואַכען, נאָר אַשטאָט איהם אויפֿ־צועסען. פלעגט ער איהם מאַכען פאר זיין קנעכט, וועלכער מוז איהם אוועקגעבען אלעס וואָס ער פארהאַרעוועט.

פון דענסמאָל אָן ציהט זיך דורך דיא גאנצע געשיכטע, דורך טויזענדע און צעהנטויזענדע יאָהרען, אַ אונאויפהערליכע מלחמה צווישען דעם פערשטאַנד און דיא טהיערישע, נידריגע תאוות, צווישען דעם גוטען און דעם בייזען, צווישען דעם יצר־טוב און דעם יצר־הרע. דער פערשטאַנד זוכט איממער צו בעפרייען דיא מענשען איינעם פון דעם אנדערן, צו מאַכען זיי גלייך, כדי זיי זאָלען לעבען וויא ברידער אין גליק און צופרידענהייט; און דאגענען דיא חיה־רעה וואָס ליעגט אין מענשען זוכט איממער צו אונטערוואַרפען איין מענשען דעם אנדערן, צו צוטהיילען זיי, כדי עס זאָל זיין וועמען צו רייסען, וועמען צו פערשלינגען. אלע שקלאווערייען, אלע אונ־טערדריקונגען וואָס זיינען גיווען פון דאמאָלס אָן אויף דער גאנצער וועלט ביי אלע פעלקער שטאַמען נאָך פון דיזער חיה־רעה, פון דיזע טהיערישע נייגונגען, וואָס זיינען איבערגעבליבען בירושה פון אונזערע אור־אור־עלטערן; אלע פערזוכע וועלכע זיינען

נימאכט גיווארען, צייט דיא מענשהייט עקזיסטירט, אירגענד וועלכע שקלאוועריי צו פערניכטען, שטאמען פון דעם ריינעם ענשליכען פערשטאנד, פון דעם יצר טוב. טויזענדע מלחמות האבען שוין דיזע עוויגע פיינדע געפיהרט צווישען זיך; טויזענדע מאל איז דער פערשטאנד אויפנישטאנען צו פערניכטען דיא חיה-רעה, עס האט איהם אבער ביז איצטער ניט אין גאנצען גענליקט. ער פלעגט אפילו איממער מנצח זיין, אבער דאס שרעקליכע אונגעהייער פלעגט יעדעס מאל נור אָננעהמען אנאנדער געשטאלט, א ביסעל א בעסערע וויא פריהער, איז אבער אים גרונדע געבליבען דאס זעלבע טהיער. אזוי האט זיך דיא מענשען-פרעסעריי אומגעוואנדעלט אין שקלאוועריי, האט אין פערלויף פון יאהרטווענדע אנגינאמען אלץ נייע און נייע גישטאלטען, ביז עס האט זיך ארויסגעבילדעט דיא היינטיגע, דיא קאפיטאליסטישע קנעכטשאפט, וואו עס שיינט אז יעדער מענש קען האנדלען פריי, איז אבער אין אמת'ן א שקלאווע, איין עבד, פילליכט נאך מעהרער וויא א מאל.

צא ולמד, נעהם און בעטראכט, וואס האבען גיוואלט דיא פארצייטיגע העררן פון זייערע קנעכט? זיי זאלען פאר זיי ארבייטען און מאכען אלץ וואס זיי ברויכען. ווען אבער א מענש ארבייט, מוז ער עסען; נון, פארשטייט זיך, אז דיא קנעכט פלעגען האבען וואס צו עסען; אבער וואס זיי פלעגען אויסארבייטען מעהר וויא זיי האבען גיהאט נייטיג אום צו דערהאלטען זייער לעבען, פלעגען דיא העררן צונעהמען און פלעגען זיך לעבען א גוטען טאג פון זייער (דיא קנעכטס) ביטערע פראצע. דיא העררן פלעגען זארגען, אז דיא שקלאווען זאלען ניט אויסשטארבען פון הונגער און קעלט, ווארום ווען א שקלאווע שטארבט, האט זיין הערר הויז. פרעה האט גוזר גיווען מעהר ניט וויא אויף זכרים. וויא איז אבער איצטער? דיא גזירה איז אויף אונז אלעמען, אויף אונז ארבייטער, וואס מוזען פערקויפען זיך זעלבסט, אונזערע פרויען, אונזערע קינדער פאר א הונגער-לוין צו דיא מייסטערס, און דאן איז אונזער לאגע נאך אונבעשטימטער און אונזיכערער אלס דיא לאגע פון דיא פארצייטיגע שקלאפען. מיר קענען נור דאן שטילען אונזער הונגער, ווען דיא רייכע דינען אונז צו ארבייטען פאר זיי. ענדיגט זיך אבער ביי זיי דיא ארבייט, דאן קיממען זיי זיך וועגען אונז ניט מעהר; פון זייערטוועגען מענען מיר אלע קראפירען פון הונגער — וואס זיי האבען גידארפט, האבען מיר זיי גימאכט. מיר האבען גיבויט הייזער און מיר ליגען אויף'ן גאס, מיר האבען שפייזען גישאפען און צוגיגרייט, און מיר זיינען הונגעריג, מיר האבען קליידער פערפערטיגט און מיר זיינען „ערום ועריה“, ארומגעריסען און ארומגעשליסען, נאקעט און בארוועט.

וירעו אונז, אונזערע היינטיגע העררן האבען אונז בעהאנדעלט און בעהאנדלען לע אונז, אונטער דער מאסקע פון גלייכהייט און פרייהייט, וועלכע דיא „חיה רעה“

האָט לפנים אָנגינומען, פיעל ערגער אלס דיא פארצייטיגע העררן. וויה כי תקראנה מלחמה, קומט פאַר א מלחמה, שיקט מען אונז געהרגעט צו ווערן; בעדארף מען האָבען געדל, זיינען דערויף גימאכט „שרי מסים“ וואָס רייסען פון אונז צינזען, טאָק-סעס, פאַדאטקעס, קאַראַבקעס; ברויכען אונזערע העררן פעסטונגען, מאַנאָזינען, פאַלאַצען — מיר בויען דיא „ערי-מסכנות“. ויתנו עלינו עבודה קשה. אָך, דיא עבודה קשה, דיא עבודה קשה! האָבען מיר דען נאָך א טראָפּפּען בלוט, וואָס זאָל ניט זיין פערניפטעט, נאָך א גליעד, וואָס זאָל ניט זיין אַכגיטוואַט און אַבגעשטומפּפּט פון דיזע שווערע לייב-אין-זעלעטויטענדע אונגאטירליכע צוואַנגס-אַרבייט ? !

ונצעק אל ה', ביז אהער האָבען מיר געשריען צו גאָט, איז אונז אָבער דערפון בעסער גיוואָרען ? איז אונזער אונגליק לייכטער גיוואָרען ? מיר שרייען נאָך, מיר זיפצען פון דער אַרבייט, האָט ווער דערהערט אונזער שטימע ? האָט איינער דערזעהען „את ענינו ואת עמלינו ואת לחצינו ?“ „את ענינו“ — דאָס ווייס יעדערער פון אונז — פשוט, דאָס קוועלען זיך פיר דיא שטיקעל חיונה; „ואת עמלינו“ — אלו הבנים, אתזערע אַרימע אונגליקליכע קינדער; זיי האָבען נאָך אויף דער וועלט קיינע גליקליכע שטונדע גענאָסען, און מיר זעהען זיי שוין אלס שטראָווען פון דער פריהער יוגענד ! „ואת לחצינו“ — זה הדחק, דיא שרעקליכע, אונערטרעגליכע אונטער-דריקונג, און ווייל קיינער הערט אונז ניט און קיינער העלפט אונז ניט, דארפּען מיר זיך אויף קיינעם ניט פערלאָזען. מיר וועלען ניט גיהאָלפּען ווערען „לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף“, אונזער בעפרייאונג איז אין אונז אליין. מיר וועלען זיך אליין העלפּען — ולא השליח, מיר אליין — ולא אחר ! — ביד חזקה, ובזרוע נטויה, ובמורא גדול, ובאותות ובמופתים !

ובאותות — זה המטה, אַרבייטער, געהמט דעם שטעקען !

ובמופתים זה הדם ! ... אונשולדיגעס בלוט זאָל דורך בלוט אַפּגעוואַשען ווערען.

דם ואש ות־מרות עשן !

הער-גאָט-טייפּעל-קרייך-מיליאָנען-האַנגעל-דונערוועטער ! מיר זאָלען דאָך א מאָל בעפרייט ווערען !

און ווען מיר וועלען דאָס האָבען גיטאָן, וועלען מיר אַנפּאנגען צו פיהלען, אז מיר זיינען אויף מענשען, און מיר וועלען לעכען און אַרבייטען וויא פרייע מענשען, דער מענשליכער פערשטאַנד וועט פיר אימער גובר זיין דיא ניעדריגע, טהיערישע תאוות, און מיר וועלען זינגען א נייע, א פרייליכע ליעד, און דיא קא-

פיטאליסטישע „חיה-רעה“ וועלען מיר בריינגען פאר א סר בן לכפר על כל עונות נז.

(ער כאן אומרים בשבת הגדול)

רבן נמליאל אומר, דער צאָהלער, דער געלד-מענש זאָגט כל שלא אמר שלשה דברים אלו, ווער עס האָט זיך נישט פאָרגינגמען דיא דאָזיגע דריי זאכען: לא יצא ידי חובתו איז ער נישט יוצא פאר זיך אליין, ואלו הן, און דאָס זיינען זיי:

רצח,	משא	ומרור.
מאָרד	ליידען	און ביטערניש.

רצח, שהיו אבותינו אוכלים איש את רעהו, ער זאָגט אז וואָס אונזערע אבות אבותינו האָבען פון אייביג אָן גיגעסען איינער דעם אנדערען, האָבען ביטער ניקעמפּפּט און זיך געריסען צוליעב חיונה, צוליעב פאלשע דעות, צוליעב פוסטע זאכען, און האָבען גימאָרדעט און פאָרגאָסען בלוט ימים-ווייז, מווען מיר אויף טאָן, און דיא וועלט וועט נישט אנדערס ווערען: פאָרצייעטען זיינען גיוועזען דיא וועניגע דיא הערשער איבער פיעלע, איין דעספאָט האָט גיהאָלטען פעלקער אונטער זיינע פיס, און אזוי וועט עס אימער בלייבען, ויקוד העם וישתחוו, דאָס פאָלק וועט זיך אימער ביינען אין דרייען און בוקען.

משא, זו שאנו אוכלים איש את רעהו, און דעריבער, זאָגט ער, מוז דאָס פאלק איצטער אויף ליידען, ווען מיר עסען איינער דעם אנדערען, ווייל אנדערס קען דאָס נישט זיין, שנאמר, וייל-אזוי איז עס גיזאָגט, אז ווען מען רייסט נישט און מען צופט נישט האָט מען נישט, ולא יכלו להתמהמה, און מען טאָר נישט מאַכען צו פיעל שהיות, וגם צדה לא עשו להם, אז נישט האָט מען נישט וואָס צו עסען.

מרור זה שאנו אוכלים — על שום מה? און דאָס ביטערניש וואָס מיר נעהמען איין איידער מיר ווערען אויפגיפרעסען, ווייסט איהר צוליעב וואָס דאָס איז? צוליעב דאָס וואָס מיר מווען דורכפיהרען איבערמענשיכע ארבייט, את כל עבודתם אשר עבדו בהם — בפרך, אלע ארבייט וואָס דאָס פאלק מאַכט, איז אלץ איבערמענשליך, צו פיעל אויף אַמאָל, צו שווער אויף אַמאָל, און אזא ארבייט שוואכט אָפּ דעם קערפער מיט דעם גייסט צוזאמען.

בכל דור ודור אין יעדען דור זיינען גיוועזען קלוגע און עהרליכע מענשען, וואָס האָבען דאָס אלעס גיוועהען און פארשטאנען, און האָבען דערקלערט, אָן חיב אדם לראות את עצמו כאנו הוא, יעדער מענש מוז זיך אליין בעטראכטען דאָס ער איז „ער“, דאָס ער איז אַ פּערזאָן, אַ מענש וויא יעדער אנדערער, מיט אלע

רעכטע אויף דיא געניסע פון לעבען וויא יעדער אנדערער, און איז געבאָרען פון דער נאטור פריי צו לעבען און צו געניסען, און דיא פרייהייט טאָר קינער פון איהם ניט אוועקרויבען. וואָס אַדור ווייטער, ווערט דער דאָזיגער הייליגער גיראָנקען (געלויבט איז ער) אלץ שטאַרקער און ברייטער, און מיר האָפּען איצטער אז ער וועט אונז פיהרען לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו, אז ער וועט אונז געבען דיא וועלט, וועלכע ער האָט שוין אונזערע עלטערען פאָרגעשפיגעלט, ער וועט אונז ערלייזען און געבען משיח-צייטען.

(דעק צו דיא „משא“ מיט דיא „מרור“ ווען דוא טראַכסט פון דער צוקונפט, און זאָג):

לפיכך אנחנו חייבים, דעריבער זיינען מיר מחויב צו בעשפרעכען, צו דערקלערען, צו פאנאנדערלייגען, צו פארברייטען דעם גרויסען מענשליכע געדאַנקען פון פרייהייט און פון גלייכהייט, און פון דעם אלגימיינעם רעכט צו לעבען און צו געניסען, ווייל נאָר ער אליין, דיעזער גיראָנקען, איז אימשיטאָנדע אונז ארויסצוציהען מעבדות לחרות פון שקלאפּעריי צו פרייהייט, מיגון לשמחה, פון טרויער צו פריידע, ומאב ליום טוב, פון יאָמער צו גוטע טעג, ומאפיקה לאור גדול, פון פינסטערניס צו אַ גרויסען ליכט, ומשעבוד לגאולה, פון אונטערוואָרפּענהייט צו זעלבסשטענדיגקייט, ונאמר לפניו שירה חדשה, און מיר וועלען איהם זינגען אַ נייעם ליעד, איין העררליכעם ליעד — הללוהו!

הללוהו! — לויבט איהם, איהר עהרליכע לייטע, פערעהרט זיין נאָמען — „פרייהייט“! דער נאָמען זאָל גיבענטש זיין פון איצט ביז אין דיא עוויגקייט! פון מזרח ביז מערב זאָל געריהמט ווערען דער נאָמען „פרייהייט!“ איבער אלע פעלקער האָט זיא זיך אויפגיהויבען, ביז צום הימעל האָט זיא דערגרייכט. זיא האָט דערגרייכט דעם הימעל און צוטריעבען דיא געטער, האָט זיך אראָפּגילאָזט אויף דער ערד און צובראָכען דיא קייטען! זיא הויבט אויף דעם עלענדען פון שטויב, דעם אָרימען פון שמוטץ רייסט זיא אַרויס! און שטעלט זיי גלייך מיט דיא איידעלע, מיט דיא ערשטע פון נאציאָן. דיא הויזפרוי, דיא מוטער, דיא שקלאפּען, זעצט זיא גלייך מיט דיא זיהן, זיא געניעסט מענשליכע גליק און ברייט זיך — הללוהו!

בצאת העם ממצרים, ווען אַ פאָלק חאפט זיך אַרויס פון דער ענגשאפט און קעמפּפט פיר זיינע בעפרייאונג, ווען זיין רעכט איז זיין הייליגטהום, און איין מענשליכעם בעוואוסט-זיין בעהעררשט איהם — דאן ברויזט עס אויף וויא דער ים, וויא ווילדע פלוטהען צוגיעסט זיך דאָס! בערג שפּרינגען פאר אימה, וואלען ווערען איינגיזונקען. וואָס ברויזט דו דען ים? וואָס צוגיסט איהר זיך ווילדע פלוטהען?

וואס שפרינגט איהר בערג, און וואָרום פאָרוינקט איהר שטאַרקע וואַלען? פאַר
דעם העררשער פון דער וועלט, פאַר דיא שטאַרקע מאַכט פון פאַלק, וואס ווירקט
און שאַפט און צויבערט און בויט פאַלאַסטען פון שטיינער, און פון דר'ערד ציהט
ער ברויט!

ברוך אתה, געלויבט ביסט דוא, הייליגער רעיון, וועלכער האָט סיינמאָל
ניט אויפגעהערט צו וועקען דעם מענשען, ער זאל זיך אויפחאָפּען און אַראָפּוואַרפּען
פון זיך דיא קייטען פון שאַנדע; פון ליידען און ערניעדריגונג, און וועלכער וועט
אונז ענדליך בריינגען למועדים ורגלים הבאים לקראתנו לשלום, צו גוטע און
פרייליכע צייטען, און מיר וועלען איהם דאַנקען על נאולתנו ועל פדות נפשנו,
פיר אונזערע קערפערליכע און גייסטיגע ערלייוונג. ברוך אתה, געלויבט ביסטו, ער-
לעזער פון דער מענשהייט!

שפוך חמתך, גיעס אַראָפּ דיין וואַרעמקייט אויף דיא פעלקער, וואָס קע-
נען דיך נאָך ניט, און אויף דיא נאַציאָנען, וואָס האָבען דיין נאָמען ניט גירופען.
זיי פרעסען זיך איינער דעם אנדערען און פערוויסמען זיך איינער אליין. גיעס אַראָפּ
אויף זיי דיין ליכט, אין דיין שטראהל זאל זיי עררייכען. פערטרייב דיא פינסטער-
ניס און ראָט אויס דיא קנעכטשאַפט פון אונטער זיי!

לא לנו, לא לנו, ניט פאַר אינו זיינען אזעלכע גידאָקען! אזוי זאָגט א
געוויסע קלאַססע: מיר האָבען אַ גאָט אין הימעל, און ער מיהוט וואָס ער וויל.
ער ריכטעט איין דיא וועלט, און נאָך זיין איינריכטונג מוזען מיר לעבען. עצביהם
כסף וזהב מעשה ידי אדם, זייערע געטצען זיינען אָבער גאָלד און זילבער, גישאַפען
פון מענשליכע הענד. דיעזע לייטע האָבען אויגען און זעהען ניט, וויא דער אַלטאַר
ווערט אונטערגיגראָבען אונטער זייערע אָבגעטער, זיי האָבען אויערען און הערען
ניט, וויא דער שטורם בלאָזט, האָבען מוחות און בעגרייפּען ניט דאָס דיא געטער
מוזען פאלען, וויא אַלע פריהעריגע גימאַכטע געטער, און צוזאַמען מיט זיי וועלען
אויף פאלען אַלע וואָס פערטרויען אויף זיי — אַלע, פיר וועמען גאָלד איז דיא איינציגע
הילף און שוטיץ.

מן המיצר פון דער ענגשאַפט, פון דער אונטערדריקונג הויבען זיך פעל-
קער אויף, זיי קעמפּפּען און ווערען פריי. זיינען זיי גאָר אייניג, דאַנן האָבען זיי
קיין מורא ניט. וואָס קען זיי ווער טאָן? ווען זיי העלפּען זיך אליין, דאַן ציטערען
דעספּאָטען! עס איז בעסער צו פאַרלאָזען זיך אויף זיך אליין, אַלס צו פאַרלאָ-
זען זיך אויף דעמאָנאָנען. עס איז בעסער צו שטיצען זיך אליין, אַלס צו פאַרלאָזען זיך
אויף אַריסטאָקראַטען. דאָס לערנען יעצט דיא פעלקער און זיי קעמפּפּען פיר פרייהייט,

זייער שוטיץ און זייער פעסטונג. זייער מעכטיגער ארעם איז הויף גיהויבען, דער
ארעם פון פעלקער טהום וואונדער. „מיר ווילען ניט שטארבען, מיר ווילען לעבען
און געניסען פון אונזערע ארבייט! עפענט אונז שנעל דיא טויערען פון גליק, לאמיר
אויף דאָרט אמאל פֿערוויילען! מיר זיינען ניגונ גיפייניגט גיוואָרען, עס מוז ענדליך
אויף קומען דיא רעטונג

ארבייטער, אויפגעוואַכט! אַרבייטער, אויפגעוואַכט!

פֿראַלעטאָריע, פֿאַרווערט! פֿראַלעטאָריע, פֿאַרווערט!

ברוך הָבֵא, ווילקאָמען זייט יעווערער, אים נאָמען דער בעפֿרייאַונג, ווער
עס ניט אַ האַנד צו דער גוטער זאכע.

זיין ווירקונג דויערט אייביג.	נעהט מיט דעם פֿאַרשריט, ער איז גוט
זיין ווירקונג דויערט אייביג.	ער בעווייזט נאָך זעלטענע וואונדער
זיין ווירקונג דויערט אייביג.	ער בריינגט ליכט אין דער פינסטערניס
זיין ווירקונג דויערט אייביג.	ער צוברעכט דיא אייזערנע גראַטעס
זיין ווירקונג דויערט אייביג.	ער צושמעכערט דיא דעםפֿאַטען
זיין ווירקונג דויערט אייביג.	און בעפֿרייט פון זיי דיא לענדער
זיין ווירקונג דויערט אייביג.	אין פערטהיילט דאָס לאַנד צו פעלקער
זיין ווירקונג דויערט אייביג.	צו פעלקער וואָס האָבען לאַנג געליטען
זיין ווירקונג דויערט אייביג.	און גיט נאָהרונג צו אלעמען גלייך —
זיין ווירקונג דויערט אייביג.	לויבט דעם ערלעזער, דעם פֿאַרטשריט,

נשמת כל חי ורוח כל בשר, דו ביסט דיא זעעלע פון אלעם וואָס לעבט,
דער הויף פון אלע לייבער! דורך דיר האַלט זיך אלעס אין שטענדיגער ענטוויק-
לונג, אין פֿאַרטוועהרענדער ענדערונג, אין אייביגען גאנג אויף דעם וועג צו דער
פֿאַלקאָמענהייט. דו האַסט קיין אָנפאַנג און האַסט קיין ענדע, דוּא בעהעררשט
דיא נאָטור, דיא וועלט געהט נאָך דיינע גיזעטצען, און אלע ברואים געהטן פֿאַר-
ווערטס נאָך דיר! דו ביסט אימער דאָ, און הערסט קיין מאָג ניט אויף! דוּא
וועקסט אויף פון שלאָף טויטע אטאָמען, שטאַלסט זיי צוואַמען צו לעבעדיגע מא-
שינען, דוּא לאָזט זיי וואַכסען און געדייהען, און נאָכהער זיך וויעדער אויפֿלעזען צו
אונזיכטבארע אטאָמען אין דעם וועלט-אַלל! ווען אונזער מונד זאָל האָבען אזוי פיעל
רייד, וויא דער גרויסער ים וואַסער, און אונזער צונג ווערטער, וויא דער ים חווא-
לעס, און ווען אונזערע אויגען זאָלען אלעס בעזעהען, וויא דיא זונן און דיא לבנה,
וואַלטען מיר אויף ניט בעווייעזען אויסצורעכענען איין מיליאָנען-טהייל פון דיא אַלץ
פערשיעדענע פֿאַרמען פון ענדערונג און ענטוויקלונג, וועלכע דוּא, אלמעכטיגער-

פארטשריט, בריינגסט הערפאר ! דאס זאגען אלע גלידער אין אונזער קערפער, דאס זאגט דיא פערנונגסט פון אונזער מוח, און דיא צונג ביי אונז אין מויל. און דוא ביסט עס, גרויסער פאָרטיש, וועלכער האָט דעם מענישען אַרױפגעפיהרט אויף דעם ריכטיגען גיראנקען, דאָס דיא מענשהייט דאַרף זיך ניט געגענזייטיג בעקעמפֿ- פען און פערצעהרען, זאָנדערען מיט פעראייניגטע קרעפטען זוכען איהר גליק אין דיא רייכע אוצרות פון דער נאטור. מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגזלה דוא רעטעסט דעם שוואכען פון דיא קלױען פון דעם שטאַרקען, און דעם פראָ- לעטאַריאַט פון קאַפיטאַל, וועלכער בעראבעוועט איהם !

ובכן — ויהי בחשכת לילה

(דיא רעוואָלוציאָנערע ווירקונג האָט ניט אויפגיהערט אין דער פינסטערסטער נאַכט).

אז רוב נסים הפלאת בלילה, פיעל וואונדער האָסטו בעוויזען, גרויסער פאָרטיש, דורך דיא פינסטערע נעכט. דורך דיא נאַכט פון תהו־וּבוהו האָסטו אַרױסגעצויבערט אַ וועלט, דורך דיא נאַכט וועלכע האָט גיהערשט אין קאָפּ פון דעם אור־מענישען האָסטו אַרױסגעצויבערט פערנונגסט און ליכט, דורך דיא נאַכט פון אל־טערטהום האָסטו הערפאָרגעבראַכט ציוויליזאַציען און וויסענשאפט, דורך דיא נאַכט פון קנעכטשאפט האָסטו הערפאָרגירופען דיא רעטערין, דיא רעוואָלוציאָן ! קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה, עס געהערט זיך איצטער אויף אַ מאָג, אַ שרעקליכער טאָג, אין וועלכען טאָג מיט נאַכט וועלען קעמפֿען פירכטערליך. און פון דער איצטיגער קאַפיטאַליסטישער שקלאַצערײ וועט דער אונערמיעדליכער פאָרטיש בעשאַפען דיא פרייהייט פון דיא אַרבייטענדע מאַסען !

ובכן ואמרתם שבת רצה

(און אזוי וועט מען זאגען אז דער געגענזייטיגער מענשען־מאָדד האָט אויפגעהערט).

אומין גבורותיו זיינע אויבער־מאַכט וועט דאָס פאָלק אויסשפרייטען איבער אללעס, וואָס מאַכט דעם לעבען ווערטה צו לעבען.

כי לו נאה, כי לו יאה,

ווייל פאר איהם פאסט עס, איהם גיהערט עס !

אדיר במלוכה, מעכטיג אין דער פערוואלטונג פון אלגעמיינעם וואָהל. בחור בהלכה, געוועהלט, וויא עס גיהער צו זיין, דורך דעם אלגעמיינעם ווילען פון פאָלק, וועלען דיא ריכטיגע פערטרעטער פון פאָלק רעגולירען אַלל ענישעפטען פון דעם פאָלק, גרודיו יאמרו לו, דיא גרויסע מאַסען וועלען זאגען צו דיעזער פערוואלטונג : לך כי לך, לך אף לך, לך הממשלה, כי לו נאה כי לו יאה ! דעם פאָלק גיהערט עס, פיר דאָס פאָלק פאסט עס !

אחד מי יודע.

איינס ווער ווייס? איינס ווייס איך: איין מענשהייט איז דא אויף דער וועלט.

צוויי ווער ווייס? צוויי ווייס איך: אויף צוויי טהיילען איז דיא מענשהייט, אַרעם און רייך.

דריי ווער ווייס? דריי ווייס איך: כריסטליכע דריי-אייניגקייט פערפינסטערט דיא וועלט.

פיער ווער ווייס? פיער ווייס איך: דיא פיער יסודות בעהערשט דיא ארבייט. פינף ווער ווייס? פינף ווייס איך: אלע פינף וועלט-טהיילען קאנטראלירט דאס קאפיטאל.

זעכס ווער ווייס? זעכס ווייס איך: זעכס טעג אין וואך ווערט איין ארבייטער פארשווארצט.

זיבען ווער ווייס? זיבען ווייס איך: זיבען טעג יום-טוב אין וואך צעהלט דער גביר.

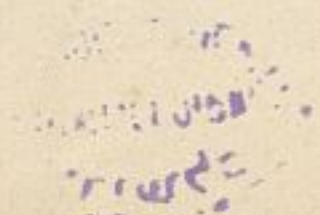
אכט ווער ווייס? אכט ווייס איך: פון אכט טעג א אינגעלע ליידט שוין פון רעד-ליגיאן.

ניין ווער ווייס? ניין ווייס איך: ניין מאנאט כלעק אום צו ארבייטען דריי מאנאט ביזן טויט.

צעהן ווער ווייס? צעהן ווייס איך: פון צעהן געבאט איז געווארען א תרי"ג. עלף ווער ווייס? עלף ווייס איך: עלף ברידער-הענדלער קענען נור רבנים און בטלנים פערגלייכען מיט עלף שטערען.

צוועלף ווער ווייס? צוועלף ווייס איך: צוועלף לעכער איז דא אין א טויז בייגעל, און דאס איז כנגד דיא צוועלף שבטים.

דרייצעהן ווער ווייס? דרייצעהן ווייס איך: אויף דרייצעהן טויזענד כפרות טויז דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם!

חד עובריא.

—o—

חד עובריא, חד עובריא, דזבין אבא-מסטרא בתרי זוי — חד עובריא
חד עובריא.

ואתא פטלן ואכל לעובריא, דזבין אבא-מסטרא בתרי זוי — חד עובריא
חד עובריא.

ואתא חנוני ואכל לבטלן, דאכל לעובריא, דזבין אבא-מסטרא בתרי זוי —
חד עובריא, חד עובריא.

ואתא מלוה ובלע לחנוני, דאכל לבטלן, דאכל לעובריא, דזבין אבא-מסטרא
בתרי זוי — חד עובריא, חד עובריא.

ואתא בנקירא ואכל למלוה, דבלע לחנוני, דאכל לבטלן, דאכל לעובריא
דזבין אבא-מסטרא בתרי זוי — חד עובריא, חד עובריא.

ואתא בנקרוטא והכה לבנקירא, דאכל למלוה, דבלע לחנוני, דאכל
לבטלן, דאכל לעובריא, דזבין אבא-מסטרא בתרי זוי — חד עובריא, חד עובריא.

ואתא קריזיסא ושרף לבנקרוטא, דהכה לבנקירא, דאכל למלוה, דבלע
לחנוני, דאכל לבטלן, דאכל לעובריא, דזבין אבא-מסטרא בתרי זוי — חד עובריא.
חד עובריא.

ואתא הריוולוציה הגדולה ושחטה לקריזיסא, דשרף לבנקרוטא, דהכה
לבנקירא, דאכל למלוה, דבלע לחנוני, דאכל לבטלן, דאכל לעובריא, דזבין אבא-
מסטרא בתרי זוי — חד עובריא, חד עובריא.

ואתא הסאציאליזמוס ברוך הוא ושחט כריוולוציה, דשחטה לקריזיסא,
דשרף לבנקרוטא, דהכה לבנקירא, דאכל למלוה, דבלע לחנוני, דאכל לבטלן,
דאכל לעובריא, דזבין אבא-מסטרא בתרי זוי — חד עובריא, חד עובריא.

פירוש:

חד עובריא — איין ארבייטער. דזבין — וועלכען האט גיקויפט. אבא-מסטרא —
מיין טאטע דער מייסטער. בתרי זוי — פאר צוויי גילדען. ואתא — איז גיקומען. בטלן —
א לידיג-גייער. חנוני — א קרעמער. דיא איבעריגע וועט יעדער בעל שכל אליין פער-
שטיין; און ווער עס וועט נישט פערשטיין, וועט איהם קיין פירוש נישט העלפען. ובכן ובא
לעולם גואל במהרה בימינו אמן!

THE HISTORY OF THE

PROGRESS OF THE ARTS AND MANUFACTURES OF GREAT BRITAIN

FROM THE EARLIEST PERIODS TO THE PRESENT

BY JOHN HENRY COOPER

IN THREE VOLUMES

VOLUME THE FIRST

THE ARTS AND MANUFACTURES OF GREAT BRITAIN

FROM THE EARLIEST PERIODS TO THE PRESENT

BY JOHN HENRY COOPER

IN THREE VOLUMES

VOLUME THE FIRST

THE ARTS AND MANUFACTURES OF GREAT BRITAIN

FROM THE EARLIEST PERIODS TO THE PRESENT

BY JOHN HENRY COOPER

IN THREE VOLUMES

VOLUME THE FIRST

א פרעזענץ

פיר דיא לעזער פון

דער "צוקונפט"

א געלעגנהייט זיך צו פערשאפען

אלענדארף'ס מעטהאדע

פון א. הארקאווי.

צו ערלערנען דיא ענגליש

שפראכע אהזאקטער.

דיא איבערזעצונג פון יעדע ווארט אין פליז אידיש.

דיא צוויי ביכער האסטען \$1.50

\$1.65 ווער עס וועט אונז אריינשיקען 1 ד. 65 ס. וועט קריגען צוגעשיקט א יאהרגאנג דיא

"צוקונפט" צוזאמען מיט דיא 2 ביכער.

דיא געלעגנהייט איז נור אויף א קורצע צייט, און יעדער קען פערשטעהן דיא וויכטיגקייט פון אזא אונטערנעמונג.

\$1.50 דאס ערשטע יאהרגאנג צוקונפט 1 באנד 12 נומערן פיין געבונדען קאסט....

0.75 דאס צווייטע יאהרגאנג צוקונפט, 1 באנד פון נומער 15 ביז 20 קאסט.....

1.50 דאס דריטע יאהרגאנג 1895 פיין געבונדען קאסט.....

